

podlagi šolske kronike, ki jo hrani Odsek za zgodovino in etnografijo pri tržaški Narodni in študijski knjižnici. Dodatna vrednost prispevka so originalne fotografije učiteljev in učencev te šole. Sledita pregledni tabeli števila razredov in vpisanih učencev ter ravnateljev CMD šole pri Sv. Jakobu, življenjepisi učiteljev na tej šoli in oris razvoja šole po letu 1945. Tudi te prispevke je napisala Lida Debelli-Turk z mnogo truda, kar velja še zlasti za življenjepise posameznih učiteljev, za katere je bilo zelo težko priti do podatkov.

Tretji del nam odpira pogled na mnoge plati vsakdanjega življenja šentjakobskih Slovencev. Ključno vprašanje socialnega razvoja in političnega življenja tega delavskega okraja obravnava Boris Gombač. V članku Silva Šuligoja o župniji pri Sv. Jakobu ter njeni vlogi v življenju Slovencev najdemo poleg podatkov o strogo cerkvenih zadevah, kamor sodi na primer seznam tamkajšnjih župnikov in kaplanov, tudi podatke o kulturnem življenju Slovencev. Lida Debelli-Turk začenja svoj pregled kulturne in društvene dejavnosti Št. Jakoba do razpusta društev leta 1927 z Bratovščino sv. Cirila in Metoda, ki je prenašalo zgolj verska delovanja, prikaže pa še druga društva, recimo šentjakobsko Čitalnico, Delavsko konzumno društvo, pevsko društvo Ilirija, športno društvo Adrija ter mladinsko društvo Prosveta, ki niso bila pomembna samo za kraj, kjer so delovala, ampak jih je bilo čutiti na celotnem tržaškem območju.

Prispevek Olge Ban o kulturnem in društvenem delu od leta 1927, to je od fašistične prepovedi slovenskih društev do najnovejšega časa, je nadaljevanje prejšnjega. Zanimiv je oris kulturnega delovanja po zatrtju legalnih kulturnih društev, ko se je pevska zborovska dejavnost preselila v cerkev, kjer je bilo edinole še mogoče javno slovensko prepevati.

Najdaljši članek v zborniku predstavlja pregled dogodkov v Št. Jakobu med NOB, ki ga je napisal Milan Pahor. Avtor v uvodu opozarja, da je pregled nastal v precejšnji časovni stiski, ker so »delo, ki bi ga morali opraviti v nekaj letih ... opravili v nekaj mesecih«, ter mu pomeni izhodišče za nove raziskave, čeprav je že v taki obliki dovolj temeljito in pregledno. Zanimivi so pregledi organizacij OF, KPS, Slovenske protifašistične ženske zveze, ZSM in SKOJ, sedežev tajnih slovenskih šolskih tečajev, sedežev organizacij, krajev, kjer so bili sestanki, javke in razna skrivališča, posebej javke organizacije Delavske enotnosti. Kot vidimo, gre v teh primerih večkrat za podatke, ki jih ne najdemo v pisanih virih, ampak jih lahko obvaruje pozabe predvsem pravočasno zaslišanje prič ter udeležencev dogodkov, drugače pa so največkrat za vselej izgubljeni. Pregled dopolnjuje seznam padlih v času NOB, ki šteje zaenkrat 173 članov, najbrž pa ga bo treba še dopolniti, kot sodi tudi sam avtor.

Zborniki, kot je pričujoči za Sv. Jakob, so nedvomno zelo pomembna oblika obravnavanja in ohranjanja krajevne zgodovine, vsi, ki so sodelovali pri njegovem nastanku, pa zaslužijo vso pohvalo.

Andrej Vovko

Stane Stražar, *Moravska dolina, Življenje pod Limbarsko goro*. Založil odbor za izdajo knjige Moravska dolina, Moravče 1979, 877 str. + 330 slik.

Na razprodajah knjig v naših knjigarnah večkrat z ne posebno prijetnimi občutki opazujem med »nekurantnim blagom« tudi pomembna dela slovenskih

zgodovinopiscev. Takrat se sprašujem, kako da marsikatero tovrstno delo kljub svojim kvaliteta na najde poti iz bolj ali manj ozkega kroga strokovnih »uporabnikov«.

Pri delu Staneta Stražarja Moravska dolina ni bilo bojazni, da bi se znašlo na razprodajnih policah, saj so v dveh mesecih po njegovem izidu prodali kar 2400 od natisnjenih 3000 izvodov. To nedvomno priča, kako je treba približati preteklost, da vzbudi zanimanje širše javnosti, čeprav je šlo tokrat le za točno določeno geografsko območje.

Stane Stražar ni poklicni zgodovinar. Raziskovanje preteklosti mu je »koniček« v najboljšem pomenu besede. Priteguje ga zlasti preteklost krajev, v katerih živi in je nanje čustveno navezan. Knjiga o Moravški dolini ni prvo delo iz krajevne zgodovine, ki ga je objavil, saj sta pred tem že izšli njegovi kroniki Doba in Ihana, napisal pa je tudi zgodovino domžalskega gasilskega društva.

Knjigo o Moravški dolini je začel pisati leta 1973 in ji je posvetil veliko raziskovalnega dela, ki ga je opravljal predvsem v svojem prostem času. Poleg pisanih virov in literature je upošteval tudi ustne vire. Pritegnil je tudi precej strokovnjakov z zgodovinskega, arheološkega, etnografskega ter umetnostno-zgodovinskega področja, ki so mu pomagali pri zbiranju gradiva ter oblikovanju knjige.

Zanimivo in vedno bolj kritično vprašanje pri izdajanju zgodovinskih, pa tudi drugih knjig, je seveda finančno. Avtor si je pri tem znal zagotoviti dovolj široko zaledje, saj je knjigo založil izdajateljski odbor pri krajevnih skupnostih Moravče, Peče, Velika vas in Vrhpolje-Zalog, del sredstev pa so prispevali Kulturna skupnost Domžale, podjetje Termit, druge gospodarske organizacije ter nekateri posamezniki.

Stražarjevo delo je v bistvu krajevnazgodovinska kronika, v kateri so podatki kronološko razporejeni od najstarejših do najnovejšega časa, kar velja tudi za notranjo zgradbo posameznih poglavij. Je pravi »rudnik« najrazličnejših podatkov, sledeč načelu »za vsakogar nekaj«, ter pri tem nekoliko spominja na dela nekdanjih eruditov.

Pri sprehodu med stranmi se bomo podrobneje zadržali pri strogo zgodovinskih poglavjih, ostala pa le na kratko omenili. Delo se začneja z orisom zemljepisnih značilnosti ter oblik naselij. Temu sledi poglavje o arheoloških najdiščih in o fevdalnem obdobju, ki v ločenih razdelkih obravnava posamezna zemljiška gospodarstva, precej prostora pa je posvečenega seznamom hišnih gospodarjev po posameznih katastrskih občinah za leto 1826. V ta del knjige sodijo tudi krajše opombe o kosezih, svobodnjakih, kmečkih uporih, luteranstvu, turških vpadih in obrambi pred njimi, moravških zamaknjencih in sleparjih, rokovnjačih ter spominih na Francoze.

Naslednji dve poglavji knjige obravnavata ljudsko ustvarjalnost in cerkveno zgodovino, cerkveno stavbarstvo ter sakralno umetnost. Sledi poglavje o znamenjih ter o izobraževanju in razvoju šolstva, kjer so za vsako šolo podatki o njenem razvoju ter njenih učiteljih. To poglavje je napisano predvsem na podlagi gradiva iz Slovenskega šolskega muzeja.

Zelo podroben je opis društvenega življenja od čitalnice, preko bralnih in pevskih društev, do potujočega kina, gasilskih, športnih in upokojenskih društev.

Posebno poglavje je posvečeno znamenitim Moravčanom na čelu z matematikom Jurijem Vego, zgodovinarjem dr. Josipom Malom ter pisateljem dr. Franom Detelo.

Poglavje o javni upravi je, podobno kot nekatera prejšnja, kronološko razčlenjeno, saj po vrsti obravnava župe in župane, kantone in naborne okraje ter katastre raznih vrst, politične razmere v stari Jugoslaviji in občinsko upravo med okupacijo pa vse do danes, ko je moravska dolina vključena v občinsko skupščino Domžale in v delegatski sistem. Sledi natančen pregled komunalnih naprav ter gospodarstva, obdobje prve in druge svetovne vojne ter kronika nesreč, požarov, vremenskih posebnosti, epidemij in drugih bolezni.

Zelo obsežno poglavje, ki obravnava NOB, je napisano predvsem na podlagi gradiva iz arhiva IZDG in ustnih pričevanj ter s pomočjo odborov ZB Moravče ter Vrhpolje-Zalog. Dogodke iz tega časa je avtor preučil izredno podrobno, tako da bi mogli z nekoliko pretiravanja reči, da lahko sledimo tudi usodam številnih borcev in aktivistov s tega območja. Poglavje se zaključuje s seznamom padlih borcev in žrtev nacizma, ki šteje 194 ljudi.

Zelo zanimivo branje so tudi zgoraj že omenjene kronike, saj je mogoče iz njih izluščiti precej dragocenih podatkov o preteklosti, ki niso zanimivi zgolj za bevalce obravnavanih krajev. Taki podatki lahko bralca celo bolje seznanijo z vsakdanjim življenjem v posameznih zgodovinskih obdobjih kot še tako temeljite zgodovinske sinteze. Mogoče je prav v tem treba iskati razlog za velik uspeh knjige *Moravska dolina*, ob tem pa se velja tudi zamisliti, saj je popularizacija zgodovinske znanosti med najširšimi krogi še vedno med pomembnejšimi nalogami našega zgodovinopisja.

Andrej Vovko

ARHIVI, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije. Letnik II, št. 1—2, Ljubljana 1979, 122 strani.

Druga številka »Arhivov« ni izšla več samo kot glasilo Arhivskega društva Slovenije, temveč tudi kot glasilo vseh slovenskih arhivov, ki so prav tako prevzeli njegovo sofinanciranje. Vsebinsko in oblikovno je revija obdržala zasnovo prve številke, spremenilo se je le oštevilčenje, dodana je navedba letnika. Tako kot v prvi številki je tudi vsebina v drugi dvojni številki razdeljena na šest rubrik: Razprave in članki, Delo arhivov in arhivskih organizacij, Ocene in poročila o publikacijah, Nove pridobitve slovenskih arhivov, Bibliografija arhivskih delavcev za leto 1977—1979 in Osebnosti.

Najobsežnejša je prva rubrika, saj je v njej objavljena večina referatov IX. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Radencih septembra 1979, ki je bilo posvečeno problematiki upravnih organov na Slovenskem od srede 18. stoletja do današnjih dni in ohranjenosti ter dostopnosti njihovega arhivskega gradiva. Na začetku je objavljen uvodni govor sedanjega predsednika Arhivskega društva Slovenije Petra Klasinca, posvečen 25-letnici Arhivskega društva (prej Društva arhivskih delavcev LRS), v katerem je na kratko orisal glavne značilnosti in dosedanje dosežke delovanja društva ter njegovo nadaljnjo usme-